

pornost so pokazale razne narodnostne skupine v Belgiji, Franciji in tudi pri nas v Jugoslaviji, ki so se prebudile kasno, šele v zadnjih desetletjih tega stoletja in ki jih je kratkovidna politična preračunljivost hotela pustiti v podrejenosti nekega nedognanega narečja. Pri beneških Slovencih so vsi znaki, da so se prebudili in zavedli svojega slovenstva. Nujno prihaja med njimi do bojov med pristaši sleherne vladne grupacije in katerihkoli tujih public o italijanstvu njihove dežele ter med narodno prebujajočimi se ljudskimi množicami. Vse te borbe so sekundarnega značaja. Ni namreč znan primer, da bi mogla katera koli sila zaustaviti prebujenje kakega naroda.

RAZGLEDI

GUSTAV KRKLEC

Božidar Borko

Ko je Gustav Krklec pred dobrimi petintridesetimi leti izdal prvo knjigo svoje poezije (Lirika), je bilo čutiti v njegovih stihih, polnih trepetavega bleska in mladostne opojnosti, obet pesnika, ki ne bo ostal samo pri prvi knjigi. Njegovi pesniški začetki segajo v vojna leta, ko se je oglašal na straneh »Književnega juga« in v stolpcih raznih listov. V letih med dvema vojnama pa so si sledile zbirke, katerih vsaka označuje razpon njegovega ustvarjalnega nemira in čedalje večje zgoščevanje pesniškega izraza. Srebrna cesta, Nove pjesme, Ljubav ptica, Izlet v nebo, Tamnica vremena, Darovi za Bezimenu — te zbirke so s formalne in vsebinske plati samo sledovi notranjega razvoja umetniške osebnosti, ki se oblikuje v kontrapunktnem prepletanju raznih stilnih in miselnih protislovij ter doseza v novih zbirkah po l. 1945 umerjen in kar se da objektiven izraz lastnih življenjskih izkušenj in tu gorjupe, tam veličastne izkušnosti pesnikove generacije. Tako je poezija Gustava Krkleca, izprva še čisto osebna in brezbrežno subjektivna, skrajna veja hrvaške Moderne, cepljena z nemškimi ekspresionizmom, dobila z leti žlahtno težo tiste poezije, ki je v nekem smislu ne le značilna, marveč tudi reprezentativna za svojo dobo, kakor sploh sleherni pristna umetnost.

V zvezi s petintridesetletnico svojega slovstvenega dela je Gustav Krklec izdal letos dve knjigi, ki označujeta dvoje polut njegove ustvarjalnosti: zbirko izbranih pesmi »Žubor života« (Beograd, Prosveta, 272 str., 8°) in izbor esejev, feljtonov in člankov »Lica i krajolici« (Zagreb, Zora, 256 str., 8°). Obe sta enako značilni, ker dajeta nekak prerez Krklečeve ustvarjalnosti, čeprav so razvojne plasti v zbirki vezane besede časovno globlje, kot so mogle biti iz vnanjih razlogov v knjigi proze. Sicer pa je tudi pred tema knjigama dovolj jasno, da je težišče Krklečevega slovstvenega pomena v poeziji, ne pa v feljtonistično-esejski prozi, ki ima pri njem samo spremljevalno funkcijo, dasi je tudi ta na precej visoki ravni. »Žubor života« je že drugi izbor Krklečeve poezije in ob tej knjigi je treba kronistično zapisati, da je izšla v cirilici, menda prva izmed številnih knjig avtorja, ki ga štejejo med predstavnike

hrvatske literature, a se s svojim pesniškim delom povsem naravno prilega tudi srbski slovstveni formi, ne glede na to, da je pesnik dovršen del svojega življenja preživel v Beogradu. To je samo eno izmed mnogih znamenj neogibnega notranjega zraščanja hrvatske in srbske jezikovne forme. — O samem izboru bi mogli reči, da je nemara nekoliko pretesen in da pogrešamo v njem preneke Krklečeve pesem iz prejšnjih zbirk; poznamo še bolj »antologijske«, kakor je ta ali ona v tem izboru. Ob vsem, kar bi mogli pripomniti glede tega, pa je to vendarle vsebinsko in oblikovno dobro pretehtana in po svojih umetniških kvalitetah od začetka do konca prepričevalna zbirka, ki kaže Krkleca kot enega najizrazitejših hrvatskih pesnikov našega časa.

Za literarno ozračje, v katerem je izšel ta pesniški dokument o petintri-desetletnem delu, so značilni nekateri glasovi, ki so opozorili nase v beograjskem tisku v zvezi z izidom zbirke »Žubor života«. Ne mislim, da bi bilo treba polemično zavračati tam izražene sodbe o Krklečevi poeziji. Na vsej zadevi je najbolj značilno dvoje: da je mogoče z zornega kota neke nove poetike, ki sploh še ni teoretično izdelana in ki tudi v pesniški praksi ne kaže dovolj prepričevalnih primerov umetniškega jezika tako imenovane atomske dobe, odklanjati Krklečovo poezijo in potlej — da se po vsej sili kopljejo prepadi med »moderno« poezijo Krklečeve generacije in današnjim »modernizmom«. Ta konflikt je značilen, čeprav je v zgodovini poezije malone normalen, saj so bili prehodi raznih stilnih obdobij vsekdar nekoliko dramatični. Toda ni mogoče resno ponavljati napake, ki jo je njega dni storil neki zagrizeni pristaš klasične, denimo, winckelmanovske estetike, ko je Meštroviću na vrhu njegovega razvoja odrekel sleherni umetniški pomen. Odrekati Gustavu Krklecu značaj resničnega in dognanega poeta pomeni, zanašati v literarno kritiko strujarsko demagogijo, ki računa s cenjenimi učinki.

Krklečeva lirika kaže tudi v tem izboru, ki je v glavnem kronološki, organsko načelo svoje rasti: kakor se človek pod vplivom svojega organizma izživlja na vsej skali svojih čutnih in čustvenih tonov od naj-najnižjega do najvišjega, od mladostne razkipelosti do umerjenosti zrelih let, kaže tudi Krklečeva lirika očitne sledove te notranje zakonitosti pesnikove fizičnopsihične narave. V njegovih prvih zbirkah opažamo izrazito razkvašenost življenjskega občutja, pesniški vitalizem, ki poteka iz vsega tistega, kar združujemo v pojem mladosti. Erotični in razpoloženjski motivi, pejsaži, podobe iz življenja — vse je ubrano na osnovno melodijo mladosti, ki zaznavno poje v slehernem stihu. Ta vitalizem preveva celo Krklečeve motive o smrti (Četiri pjesme u slavu smrti). Kakor ugotavlja Marijan Jurković v svojem odlično napisanem uvodu, je za to poezijo značilna tudi slikovitost, ki močno spominja na slikarska platna. Zares je v Krklečevi pesniški imaginaciji mnogo barvitosti, in po njegovi ljubezni do rumene barve bi ga mogli postaviti v bližino Van Gogha. Imaginist v njem se kaže zlasti v liričnih pejsažih, kakršnih imamo v tem izboru precej, posebej še v pokrajinskih in razpoloženjskih motivih iz njegove ožje domovine (Hrvatsko Zagorje), iz Međimurja, iz obdonavskih krajev. Toda v nadaljnjem razvoju se ta imaginativni kolorit čedalje bolj zgoščuje, tako da tvori samo okvir pesniškim motivom, ki se bolj in bolj poglobljajo v notranjo problematiko življenja, dobivajo objektivnejšo podobo, izražajo pesnikovo doživljanje obče usode. To je posebno očitno v obeh zbirkah, ki sta nastali med drugo svetovno vojno

(Tamnica vremena, Darovi za Bezimenu), medtem ko je v pesmih zadujega desetletja neka uravnovešenost med emocionalno-imaginativnim in objektivno-racionalnim že prevladujoča značilnost Krklečeve poezije. Ob vsem tem pa se ne izgublja iz njegovih večidel formalno pravih, metrično in ritmično tenkočutno ubranih stihov tisti element »večne mladosti«, ki ostaja s svojo sočnostjo in svojo ljubeznijo do slikovitih, koloriranih življenjskih podob največja osebna karakteristika Krklečeve lirike. V tem času se njegov izraziti lirizem večkrat objektivizira tudi v epični formi in je samo pomanjkljivost tega izbora, da je ta del Krklečeve novejši ustvarjalnosti premalo zastopan v »Zuboru života«. Tudi zdaj ni Krklec izrazilo refleksiven pesnik, tudi zdaj se oglašja, čeprav s sordino, za vsemi »objektivnejšimi« podobami lahkoten, svetel, čist violinski ton njegove osnovne psihične melodije, uglasene na večni zanos mladosti. Od tod prevladujoči optimizem Krklečevih pesniških izpovedi, najsi sicer kdaj pa kdaj zazveni iz njih tudi elegični ton.

V teh več ko petintiridesetih letih se je Gustav Krklec izoblikoval v moderno inačico puškingskega poeta, ki »namaka svoje pero v sonce«. Ta poznavalec in častilec slovenske poezije, prevajalec Prešerna in Župančiča, je po vsej pravici postal eden izmed reprezentantov jugoslovanske lirike v razdobju med dvema vojnama.

Osnovne poetične značilnosti lirika Krkleca se kažejo tudi v njegovi esejski prozi, zbrani v knjigo »Lica i krajolici«. Lirično podpluti stil njegovih slovstvenih kramljanj, spominskih člankov, potopisov, »pisem iz province Martina Lipnjaka«, razodeva lepočutno kreativnost pesnika tudi tam, kjer gre za ojetijevske »cose viste« ali za sodbe o slovstvenih novitetah. Najzanimivejši in stilistično najbolj dognani sestavki v tej knjigi so: Vrazov domači kraj, Slavnost na Stražilovem, vrsta člankov o Hrvatskem Zagorju, Spomini na Grško in nekateri osebni spomini, zlasti na Iva Vojnovića, Vladimira Nazora in Isaka Babelja. V članku, ki začenja pisano vrsto »Pisem v provinco«, opisuje Krklec svoje doživetje slovenskega pejsaža, razgled z Jeruzalema v Ljutomerških goricah — oni isti »krajolik«, ki ga je pred 118 leti opeval rojak teh sončnih krajev, Stanko Vraz. Krklec piše: »Zagledah se i ja u modre ravnice spram istoka u polukrug planina od sjevera prema jugu i otkrih u daljini Kalnik i Ivansku, dragu Ivančicu, obasjanu svibanjskim suncem. Dan je bistar, lahorast, proziran, i sav treperi i prelijeva se nad brežuljcima punim vinograda i starinskih klijeti, a lišće breza grozničavo drhti od lakog, planinskog povjetarca. Proljeće juriša i opsjeda Vrazov zavičaj i svu zemlju. Grče se na prvom suncu čopori crnih čokota pod nama i obećaju vatrenu, žarku krv u jeseni, a tamo daleko u iskričavim, modričastim daljinama

polja procvatiše
opet kitnim žitom,
netlačena više
poganskim kopitom.«

V drugem delu knjige, ki se imenuje »Pisma iz provincije Martina Lipnjaka«, so zbrana Krklečeva pričevanja o srečanju z raznimi knjigami, njegove glose o nekaterih aktualnih slovstvenih pojavih. Med njimi je tudi glosa »Župančičevo pokoljenje«; v nji Krklec po põli teoretično, po põli polemično razpravlja o razpotjih današnje poezije, pri čemer se zaustavlja ob slovenski pesniški zbirki »Pesmi štirih« in navaja njene dosežke kot argument zoper

pesimistične prognoze o poeziji. Krklec vidi v liriki naše znane četvorice kot nje poglavitno značilnost »kontinuiteto s starejšimi generacijami in antejstvo ali zvezo z zemljo«. V sestavkih Martina Lipnjaka, ki dozdevno pošilja svoja »provincialna pisma« iz Krapine, domovine svetovno znanega neandertalera in domačega kraja ustanovitelja ilirizma Ljudevita Gaja, obravnava Krklec celo vrsto perečih problemov današnje literature. To ni boj zoper novo, kakor so hoteli nekateri prikazati njegovo stališče, marveč boj zoper slabo, ki si nadeva krinko novega; to so priložnostni, nesistematični, vendar pa gorki in utemeljeni zagovori večnih prvin sleherne umetnosti, njene organske, nerazdružljive zveze s človekom in njegovo družbeno evolucijo. To je poziv bralcu današnje poezije, naj si včasih odpočije »v sencah stare poezije večno mladega Vergila«. — Naj iz daljše vrste teh živih odzivov na problematiko sodobnega slovstva kronistično poudarim še sestavek »Proljetni dan«, ki je v njem Krklec s srečnimi prijemi karakteriziral literarni značaj in pomen proze Cirila Kosmača.

POLEMIKA

ŠE REALIZEM IN FANTASTIKA

Z mladim literarnim kritičnim rodom, ki se zadnja leta tako živahno bori za prostor na soncu, sem pri polemiki Primoža Kozaka tretjič naletel na postopek, ki s svojo doslednostjo nemara že kar zatrdno izdaja neko značilnost teh doraščajočih piscev. Kakor sta nekoč Taras Kermauner in Janko Kos v nekem mojem prosto govorjenem govoru iskala dokončnih definicij lepote in umetnosti, tako zdaj Primož Kozak v mojem referatu s plenuma jugoslovanskih književnikov v Beogradu, v referatu, ki je in ki ne more biti drugega kakor esej, spet išče definicij, in sicer definicij realizma, fantastike in še krize realizma. Seveda je nad člankom razočaran, ker definicij v njem ne najde. Ne najde pa jih, ker jih v eseju ali referatu ni, in reči moram, da se zanje nisem niti malo trudil. Pisal sem esej o literarnih pojavih, ki sem jih skušal opisati, in sicer z besedami, ki so v splošni rabi dovolj razumljive, nisem pa jih hotel definirati, ker sem mnenja, da definicije nikakor niso stvar literarnega eseja. Prav tako tudi ni naloga literarne kritike podajati definicije, kajti — kolikor mi je znano — v zgodovini literature ne boste našli ne pomembnih osvetlitev literarne problematike ne važnih napotkov ne plodnih gesel, ki bi operirali z definicijami.

Zdi se mi, da se ta manija po definicijah tukaj spet oglašča na popolnoma neprikladnem mestu. Poleg tega se mi zdi čudna pri ljudeh, ki tako razkošno razsipajo zelo nedefinirane in nedoločne, četudi morda nekako modne izraze, kakršni so na primer pojmi: »vsebina časa«, »idejni ustroj dobe«, »idejno jedro dobe«, »duševnost sodobnega človeka«, »družbena zavest dobe« itd., itd. Saj so ti izrazi vse drugače potrebni definiranja kakor starinska pojma realizem in fantastika. Ta logicistična manija nemara kaže še to, da gre tu za mlade ljudi, ki se slabo počutijo v svetu malce svobodnejšega razmišljanja in ki se lahko nekako zanesljiveje gibljejo samo na šahovnici silogizmov in najpreprostejših logičnih operacij. To pa je za obravnavanje litera-